

Реферат на тему: "Поет-лірик Олександр. Олесь"

Олександр Олесь

Поет-лірик Олександр Олесь

Складним і суперечливим був життєвий і творчий шлях талановитого українського поета-лірика Олександра Олеся, який увійшов у літературу напередодні революції 1905-1907 рр.

Народився О. Олесь (справжнє ім'я і прізвище Олександр Іванович Кандиба) 4 грудня 1878 року в селі Верхосулі поблизу Білопілля на Сумщині. Тут минало й дитинство майбутнього поета.

Від природи чутлива до краси душа малого Олеся жадібно вбирала в себе музику рідних полів, шовковий спів широких слобожанських степів, мелодії тужливих народних пісень, сповнених сльозами і гнівом.

Враження дитинства, проведеного на лоні чудової природи, в середовищі знедоленого сільського люду, стали тим здоровим ґрунтом, на якому росло в юній душі почуття любові до рідної землі, до рідного слова, до пригнобленої царизмом матері-України.

Важке життя трудового народу, визискуваного чужими і своїми панами, чарівна українська народна пісня, краса природи рідного краю — це ті основні джерела, що живили поетичний світ О. Олеся не тільки в роки дитинства й юності, а й час розквіту його поетичного таланту.

Навчався Олександр спочатку в Дергачівській хліборобській школі, а після її закінчення в Харківському ветеринарному інституті. На період навчання в хліборобській школі припадають його перші поетичні спроби, що вміщувались в рукописних збірниках, які О. Олесь складав з своїм шкільним другом — майбутнім відомим російським письменником К. Тренєвим.

Після закінчення Харківського ветеринарного інституту О. Олесь працює за фахом спочатку у Харкові, а потім у Києві.

Знаменною подією в житті молодого поета була його поїздка влітку 1903 року до Полтави на свято відкриття пам'ятника зачинателю нової української літератури Івану Петровичу Котляревському.

З захопленням слухав Олесь на святі схвильовану промову Михайла Коцюбинського, який перед багатолюдними зборами полтавчан і гостей високо піднімав ім'я Котляревського, що "бере з-під сільської стріхи ' пісню народну" і переносить її в літературу. Вдумливе обличчя Коцюбинського, яке світилось любов'ю до людей, теплий, проникливий погляд його темних очей глибоко запали у душу молодого поета.

Зустрів Олесь у Полтаві ще багатьох інших відомих письменників: Панаса Мирного,

Лесю Українку, Володимира Короленка, Михайла Старицького, Івана Карпенка-Карого, Василя Стефаника.

Устами кращих своїх представників, які виступали на відкритті пам'ятника, український народ стверджував, що він живий, що ні російський царизм, ні австро-угорські магнати, ні румунські бояри не вбили його душі, його мови, його культури.

На цьому святі Олесь, як ніколи, відчув себе сином великого народу, що бореться за своє соціальне і національне визволення. І зазвучали струни душі молодого поета. Зазвучали ніжно, часом сумовито, але все ж таки життєствердно. Народжувався новий поетичний талант. Настроювало його на героїчний лад саме життя. Адже це був переддень революції 1905—1907 років, коли по всій Росії звучало горківське "Пусть сильнее грянет буря", а слідом за ним "Хай гине цар" Лесі Українки.

Перша збірка поезій О. Олесь вийшла в світ у 1907 році в Петербурзі під назвою "З журбою радість обнялась". Від неї повіяло молодю свіжістю, юнацькою ширістю і безпосередністю. Повіяло здоровими настроями молодої душі, що прагне світла й боротьби за оновлення рідного краю, людського життя.

На 1905-1907 роки припадає розквіт таланту поета. Під впливом загального революційного піднесення, що охопило всю країну, він написав немало талановитих поезій, в яких звучав пристрасний заклик до боротьби за волю всіх трудящих.

В кращих творах, що увійшли до збірки "З журбою радість обнялась", Олесь відтворив подих революції 1905 року, щире захоплення революційними подіями, в яких бачив світанок нового життя пригноблених царизмом народів.

І все-таки поет не став послідовним співцем революції. Бувши далеким від марксистських поглядів на розвиток суспільства, Олесь не задумувався над складністю шляхів соціальної боротьби, чітко не бачив рушійних сил революції, її кінцевої мети. Революція для нього — це загальна боротьба за волю, це "диво", коли "вільні й рівні стануть люди і здійснять мрії всі ураз".

Зосередившись з 1907 р. на літературній роботі, О. Олесь за десять років (1907-1917 рр.) видав п'ять поетичних збірок. Чотири з них назв не мали, лише порядкові номери. Найбільше талановитих творів, що виражали думи, почуття, настрої простих людей, зустрічаємо в перших двох збірках. У наступних трьох переважають настрої, суму і втоми.

На межі XIX і XX століття українська література розвивалася в складних історичних умовах. Особливо важко довелося українській літературі в останнє десятиліття перед Жовтневою революцією, коли не стало Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Івана Франка.

В цей час виникає безліч літературних течій, представники яких часто за модними лозунгами "чистого мистецтва" приховували свої вузькі класові інтереси, виступали проти передових традицій української та російської революційно-демократичної літератури, сіяли ворожнечу між народами. В таких умовах письменники, що не мали чіткої політичної програми, хитались у своїх поглядах, у своїй творчій діяльності.

Олександр Олесь не зв'язав себе ідейно й організаційно з загальноросійським

визвольним рухом, яким керувала партія більшовиків. У нього при всьому його великому поетичному хисті не було тієї широти й непохитності демократичних поглядів, широти ідейно-естетичного зближення з іншими народами, як це мало місце в Шевченка, Франка, Грабовського, Коцюбинського, Лесі Українки. Адже основними джерелами натхнення письменників-революціонерів були не тільки історія, життя, народна творчість рідного народу, але й визвольна боротьба інших народів царської Росії, трудящих всього світу проти соціального і національного рабства.

Ця звуженість ідейно-естетичних обріїв поета, невиробленість в нього громадського світогляду збіднювали великий ліричний талант Олесь. У роки реакції це привело його в оточення українських декадентів, а згодом спричинилося до того, що він не сприйняв Жовтневої революції, не зрозумів її всесвітньо-історичного значення.

У 1919 р. поет покинув свою батьківщину і опинився у таборі націоналістичної еміграції. 25 років прожив він за межами України у важкій тузі за рідним краєм. З 1923 року до останнього дня свого життя (22 липня 1944 р.) жив він у Чехословаччині.

В еміграції писав О. Олесь поезії туги і жалю за втраченою батьківщиною, писав казки, а також сатиричні твори, в яких висміював націоналістичну емігрантську верхівку.

Останні роки поет жив у самотині, в бідності. В нього навіть не було коштів на лікування.

Помер Олександр Олесь у Празі. Там його і поховано.

Життєвий і творчий шлях О. Олесь був складний, нерівний, навіть трагічний. Та серцем своїм, пориваннями він прагнув бути з рідним народом.

У кращих своїх творах Олександр Олесь виступив як дуже обдарований поет-лірик з виразним індивідуальним стилем. Є в поета прекрасні вірші про революцію 1905 року, чудові пейзажні поезії, своєрідна і щира любовна лірика. Є драматичні етюди, талановиті сатиричні твори та майстерно написані казки і вірші для дітей.

Самобутність поетичного таланту Олесь відчула передова українська інтелігенція вже з появою його перших творів.

Іван Франко в рецензії на збірку "З журбою радість обнялась" писав: "Весною дише від сих віршів. Виступає молода сила, в якій уже тепер можна повітати майстра віршової форми і легких граціозних пісень. Майже кожен віршик так і проситься під ноти, має в собі мелодію".

Своє ставлення до життя і боротьби народу, своє громадське обличчя поет розкриває насамперед в своїй громадянській ліриці, в тих поезіях, що виражали думки, настрої і прагнення передових людей того часу, всього народу.

На відміну від тих поетів, що шукали "чистої краси", відвертались од життя і боротьби народу, Олесь у своїй першій збірці приділяє багато уваги громадянським мотивам. Цими мотивами в більшій чи меншій мірі пройнята і його інтимна та пейзажна лірика.

На багатьох кращих його поезіях відчувається подих Шевченківської музи, відчувається дух революційної романтики Максима Горького, Лесі Українки, Михайла

Коцюбинського, які утверджували в своїх творах високі ідеали боротьби за щастя людини, кидали виклик міщанському болоту, де задихалася й гинула велика мрія про справжнє людське щастя.

Уже в багатьох ранніх поезіях Олеся, датованих 1903-1905 роками, звучить протест проти сірої буденщини, проти світу міщанства. В алегоричних образах Орла, Лебедя, Сокола, Іскри, що линуть до світла, у високості, поет утверджує пориви до мрії, до справжнього життя. Він з боєм говорить про тих, що гинуть на дорозі до щастя, але щиро захоплюється незламністю їх духу.

В поезіях "Іскра", "Лебединій зграї", "В болоті жаби рай знайшли", "На високій скелі ранньою добою" та ін. Олесь співає пісню "безумству хоробрих", проводить ту ідею, яку ствердила Леся Українка в одному із своїх оповідань, де змальовано метелика, що згорів, полетівши до світла, і кажана, що дрімав, заживо гнив у темноті, страхаючись вогню.

З наближенням революції символічні образи в поезії Олеся стають все більш зрозумілими і доступними, набирають чіткішого громадянського змісту.

У вірші "Ой не сійтесь, сніги" поет звертається до явищ природи. Але кожен читач без труднощів розуміє, що тут йдеться в першу чергу про весну в житті народу.

Революцію 1905-1907 років привітав поет з захопленням, як весну у житті пригноблених народів царської Росії.

Ця радість, віра в перемогу над темними силами царизму звучить у багатьох віршах, сповнених оптимізму, бадьорості, заклику до боротьби.

Ліричний "герой цих віршів, пройнятий настроєм повсталого народу, щиро радіє, бачачи, як вчорашні раби стають людьми, борцями за свої потоптані права.

Поет сповнений віри, що в цій боротьбі порве кайдани неволі і його рідний український народ. Цією вірою в духовні, в революційні сили українського народу сповнені зокрема поезії: "Сніг в гаю...", "Ой не квітни, весно...", "Я більше не плачу". Ці вірші своєю будовою нагадують народні пісні. Перші два рядки в строфі оспівують явища природи, а останні два малюють картину з реального життя людей. Цим художнім паралелізмом поет домагається емоційності твору, викликає в читача глибоке почуття любові до рідного народу.

В період революції 1905-1907 років з-під пера Олександра Олеся вийшла низка віршів-закликів, які виражали настрій, прагнення повсталого народу. Сила цих віршів в їх простоті, переконливості і великій, поетичній наснаженості. Вони хвилюють, бо сповнені палкого почуття, гніву до гнобителів, віри в перемогу над ними. Не дивно, що такі вірші ставали революційними піснями народу. Серед них в першу чергу слід назвати: "Міцно і солодко, кров'ю упившись..." та "Ми не кинемо зброї своєї". В них автор майстерно поєднує заклик до боротьби, що повторюється як рефрен у кожній строфі, з конкретними картинами народного горя, якими умотивовується цей заклик.

Остання строфа цього вірша стверджує, що настав час всенародної відкритої боротьби з ворогом:

Як гімн революційної боротьби, звучить вірш "Ми не кинемо зброї своєї".

Написаний він розміром "Марсельєзи", та й по духу близький до цієї знаменитої революційної пісні.

З багатьох поезій Олеся періоду першої російської революції віє журбою, смутком. Та це не розпач, не безнадія, не стогони, що розслаблювали читача. Більшість таких творів сповнені пекучого болю по жертвах революції.

Кого не схвилює ніжним ліризмом поезія "Айстри", яку Микола Лисенко поклав на музику? Розцвіли чудові айстри опівночі в надії на світлий рожевий ранок, на теплі весняні дні. Майбутнє здавалось їм ясною казкою. Та не судилось здійснитись їхнім маренням. Замість сонця, тепла їх зустріли холодні осінні дощі та вітри.

Оспівуючи трагічну долю айстр, поет думає про тих, хто мріяв про ранок нового життя, хто поривався до світла правди і волі, але передчасно загинув, не дочекавшись здійснення своїх мрій.

Як реквієм героям, що полягли за народну справу, звучить поезія "Жалібна пісня". Перша її частина передає почуття всенародної скорботи по тих, що "як леви, боролись за народ, за правду народного діла". Друга частина поезії переростає в клятву помсти за священну кров кращих синів народу.

Не втрачає Олесь віри в торжество революційних ідеалів і в той час, коли царизм мобілізував усі сили на придушення революції. Він пише поезії великої викривальної художньої сили, в яких таврує криваві злочини царизму.

Через символічні образи вампірів, шакалів, вовків, сов і т. п. поет переконливо розкриває хижацьку суть реакції і закликає не втрачати віри в перемогу над цими темними силами:

Викликає захоплення вірш "Три менти". В ньому вражає майстерність побудови й художніх засобів,, їх відповідність задуму поета. В трьох строфах вірша зображено наростання боротьби народу проти царизму. Перша строфа вказує на час страшної реакції, коли її чорні сили сіяли страх і покору. Звуковий склад першої строфи (алітерації звуків) досконало передає гнітючий настрій в країні.

В другій строфі йде мова про наростання таємної, підпільної боротьби. Порівняно з першою, в цій строфі змінені лише окремі слова, на які падає основний наголос. Вампіри упились народною кров'ю, і треба готуватись до розправи з ними.

Третя строфа — це заклик до всенародного повстання проти царизму. Прийшов час всім стати грудьми проти хижого ворога. В цій строфі гримлять не тільки окремі рядки, слова, але й звуки, передаючи силу й непоборність народного духу.

З великою викривальною силою затаврував поет криваві чорносотенні погроми царизму у вірші "Над трупами". Перед нами картина надзвичайного трагізму. Вбита невимовним горем мати-єврейка стоїть над тілами закатованих чоловіка і сина-немовляти. Стоїть і звертається з питаннями то до мертвих, то до вбивць. У цих питаннях неймовірний жах і подив: за що вбито мужа-лікаря, що робив людям тільки добро; за що вбито її маленького сина, який вимовляв лише одне слово "мама"?!

Цей вірш, що містить у собі акт обвинувачення царизмові разом з тим говорить про людяність та інтернаціоналізм його автора, про те, що Олеся до глибини душі вражали

кривди не тільки рідного народу, а й інших поневолених народів.

Інколи поет впадає в розпач, в протиріччя, заперечує те, що проголошував учора... Вірші з таким настроєм, з таким моралізуванням народжувались у хвилини важкої втоми поета. Основною ж причиною таких коливань у думках і настроях було те, що поетові бракувало чіткого уявлення про конкретні шляхи соціальної визвольної боротьби. І все ж таки визначальними в його поезії 1905-1907 років є настрої боротьби і волі, щирий поклик до бою за соціальну і національну свободу народів царської Росії, віра в світлий день нового життя.

Олександр Олесь створив чимало талановитих поезій, в яких звучить гнів проти тих, хто топтав національні права українського народу, проти панства і прислужницької інтелігенції, що ради наживи, кар'єри і вигоди відрікались од свого народу, його мови, культури.

Одним із кращих патріотичних віршів Олеся є вірш "О слово рідне! орле скутий!" (1907 р.). В ньому він з глибокою ніжністю передав свою любов до рідного слова, в якому відбилися вікова історія України, краса і ніжність природи, духовне багатство рідного народу.

Перегукуючись з Лесею Українкою, поет прагне, щоб рідне слово стало його мечем і сонцем у боротьбі за визволення рідного краю.

В ряді своїх поезій Олесь підносить тему стосунків інтелігенції з народом. В них чути відгуки славнозвісного "Послання" Т. Г. Шевченка. Поет "картає відступників од рідного народу.

Слово поета набирає інколи іронічного й саркастичного звучання, як в поезії "О, правда! Мій народ смішний безкрає...", де Олесь із гнівом говорить.

Гнівно затаврував поет гнобительську національну політику російського царизму в таких віршах, як: "Хто ви? Хто ви? з нагаями...", "Щоденно ворони летять...", "Везли їх, зраних в борні з солдатами..." та ін.

Бадьорі й радісні тони звучали в поезії Олеся у дні Лютневої революції 1917 року, яку він зустрічав як наближення волі народу.

Поет серцем відчував ту силу, яка відкривала новий семафор в історії людства. Тією силою був народ-трудівник.

Краса рідного краю живила талант Олеся, викликала в нього творче натхнення та найніжніші інтимні почуття. Широкі слобожанські степи, квітучі поля і гаї, Чорне море в години спокою і хвилювання, похмурі Кримські гори та зелені Карпати, природа України в різні пори року — це далеко не повний перелік розмаїтості образного наповнення в пейзажній ліриці Олеся.

Поезія Олеся захоплює нас прозорістю пейзажного малюнка, в якому все сповнено чарівності, краси природи, повнокровного життя.

Гармонією зорових та слухових вражень поет майстерно відтворює той радісний момент в природі, що настає після грози, коли все дише свіжістю, сонячним теплом, щастям. Та все-таки останній рядок, ота чудова сумовита метафора — "А сльози ще тремтять на них" — оповиває цей радісний настрій якимось смутком, що йде від самого

поета, в душі якого радість обнімається з журбою. Оце злиття радості й смутку є характерною особливістю пейзажної лірики Олеся.

В Олеся нема чистого любування пейзажем, що було притаманне поетам-декадентам. Пейзаж у нього майже завжди злитий з життям людини, яка в природі черпає душевну свіжість, наснагу і енергію для боротьби ("На гори високі, на срібло снігів!"). Пейзажні малюнки часто контрастують у нього із світом міщанства ("Ходім відсіль, де радощів немає").

Окремі пейзажні образи в ліриці Олеся сповнені глибиною народної поетики, що знаходить свій вираз і в змісті, і у пісенній формі вірша. Кого не схвилює поезія "Не беріть із зеленого лугу верби", яку композитор Я. Степовий поклав на музику! Її алегорія приступна кожному, хто любить свій край, свою батьківщину.

Поет полюбляє форму задушевної розмови ліричного героя з природою ("О, сарнонько, приходь...", "Ой, чого ти, тополенько...", "Пташко! Будь рада теплу і весні" та ін.), що надає його поезіям щирості, безпосередності, єднає їх з народними піснями.

Не випадково деякі поезії Олеся стали народними піснями, бо вони і змістом, і формою виражають доброзичливе, сповнене ніжності і турботи ставлення народу до природи. Такими є, наприклад, "Веснянка" з драматичної поеми "Над Дніпром", "Роси, роси, дощику, ярину" та ін.

Олександр Олесь дуже любив море. Він оспівав його суворість і ніжність в циклі поезій "З кримських образів", що увійшов у збірку "З журбою радість обнялась". Море вабить поета як символ нескореності, воно викликає в нього думки про рідний край, про боротьбу за волю народу. Біля моря намагається він знайти спокій, втішити душевні болі.

На окремих поезіях цього циклу відчутно вплив "Кримських відгуків" Лесі Українки, написаних в 1897—1898 роках.

Є в Олеся цикл ліричних віршів "Щороку", написаний у 1910 році. Це данина любові поета до рідної природи. Наче захоплююча казка про царівну-зиму звучить заспів: "Снігу, ой снігу якого!". Весь заспів — це низка гармонійно поєднаних розгорнутих порівнянь, що розкривають красу зими. В дусі кращих зразків народної творчості звучить, наприклад, таке порівняння:

Зовсім іншого настрою сповнений вірш "В небі жайворонки в'ються", що по праву вважається шедевром пейзажної лірики. Це чудова картинка ранньої весни. Радісний весняний настрій, музику весни, оновлення природи поет передає піснею жайворонків. Добір звуків і слів у вірші повністю відтворюють цей настрій. Нагромадження голосних та дзвінких приголосних звуків, розмір чотиристопного ямба передають металевострунне звучання жайворонкового співу.

Образ осені особливо вдало передано у вірші "Вишиває осінь на канві зеленій!". Є в циклі "Щороку", як і взагалі в пейзажній ліриці Олеся різних періодів, чимало поезій, пройнятих настроєм суму і втоми, проте більшість поезій про природу, вміщених у перші його збірки, сповнені бадьорого настрою, будять думку і почуття, кличуть до життя і боротьби за людське щастя.

Є в Олеся багато прекрасних віршів про ніжну, чисту і вірну людську любов. Такі вірші духовно збагачують читача, розкривають йому красу й глибину інтимного світу людини.

Хоч сумом оповиті ці рядки, але в них — щирість і ніжність. Не випадково так перегукуються вони з віршами Володимира Сосюри, на якого мала певний вплив поезія Олеся.

Поетична творчість Олеся в еміграції — це стогін змученої за батьківщиною душі поета. На це вказують і назви його окремих збірок "Чужиною", "Кому повім печаль мою".

Опинившись в оточенні людей, ворожих Радянській Україні, серед буржуазно-націоналістичних запродавців, поет часто звертається, як до цілющого джерела, до вражень дитинства. Вони в'язали його з рідним краєм на чужині, вони живили його душу, його талант в хвилини розпачу і безнадії.

В багатьох печальних віршах відчувається велика любов поета до рідної землі, гірке каяття за розлуку з нею, глибина трагедії його життя:

В еміграції поет пише і сатиричні твори: збірку "Перезва" (1921 р.) та драматичну поему "Вилітали орли" (1936 р.), в яких висміює верховодів націоналістичної еміграції, що, мов пацюки, гризлися між собою за міністерські портфелі, за теплі місця й прибутки. Тип такого діяча — зрадника і пристосованця — вдало охарактеризував Олесь в одному із сатиричних віршів цього періоду.

Прагнучи хоч якось віддалитися від важкого для нього оточення, Олесь у цей період часто звертається до далекого історичного минулого, поетично переспівує народні перекази, легенди, казки. Особливо багато пише він казок для дітей. У цій книжці вміщено дві кращі з них.

У віршованій п'єсі-казці "Злидні" розповідається про життя бідного і багатого братів, про те, як ненажерливість, гонитва за багатством вбивають у людині все людське. Казка "Микита Кожум'яка" — поетичний переспів відомої легенди про силака, який убив страшного змія, що чинив багато горя й страждань руській землі. В легенді підкреслено, що не князі і бояри, а люди з народу, сам народ був тією силою, що рятувала рідну землю від усіляких небезпек.

Казки Олеся приваблюють читача не тільки своїми захоплюючими сюжетами, але й високою художністю та поетичністю.

Кращі поетичні твори Олександра Олеся чарують читача щирістю та романтичною схвилюваністю почуттів, простотою і ясністю вислову, легкістю й музичністю вірша. Ці риси його лірики випливають з багатства і глибин пісенної народної творчості, на яку спирався поетичний талант Олеся.

Про музичність і наспівність лірики Олеся красномовно свідчить той факт, що його поезії клали на музику понад тридцять композиторів.

Символічні образи у віршах Олеся 1905-1907 років доступні, зрозумілі, сповнені революційної романтики, що єднає їх з поезією М. Горького і Лесі Українки.

Слід вказати і на жанрове багатство лірики поета. Є в його творчості громадянська

поезія, масова пісня, романсова лірика. Є пейзажні вірші, поезії туги і жалю, є вірші-роздуми та вірші з філософським забарвленням.

Своїми кращими рисами лірика Олеся мала значний вплив на дожовтнєву українську поезію. Вірші Олеся ще до Жовтневої революції перекладались на російську, білоруську, грузинську і чеську мови.

"Нема ніякого сумніву, що поезія Олександра Олеся позначилася сильними своїми сторонами на розвитку української літератури, отже й радянської української літератури. Зі смутком визнаючи його вільні й невільні провини, хибні його кроки, в яких сам він гірко каявся, шкодуючи, що така дужа творча індивідуальність не дістала повного свого розвитку, ми повинні проте сказати, що поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури і що все краще з його спадщини повинно стати набутком нашого радянського читача", — таку оцінку О. Олеся дав десять років тому великий український радянський поет, вчений і громадський діяч Максим Рильський.